

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИМОГИ

Перунова О. М.

ВСТУП

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифровізація суспільних відносин істотно трансформувала традиційні уявлення про способи фіксації, збереження та передання інформації. Ці процеси безпосередньо вплинули і на сферу цивільного судочинства, зумовивши появу нових форм доказової інформації, зокрема електронних доказів. У сучасних умовах саме електронні носії дедалі частіше стають основним засобом відображення юридично значущих фактів, що виникають у процесі цивільного обороту, комунікації між суб'єктами права, реалізації майнових і немайнових прав та виконання зобов'язань.

Слід підкреслити, що електронні докази вирізняються особливою правовою природою, що відрізняє їх від класичних письмових чи речових доказів. Їх унікальність полягає у нематеріальній формі існування, залежності від технічних засобів відтворення, м можливості швидкого копіювання без втрати змісту, а також у специфічних характеристиках автентичності, цілісності та достовірності. Отже, такі особливості зумовлюють необхідність вироблення спеціальних процесуальних підходів до оцінки електронних доказів та визначення їх належності й доступності у цивільному судочинстві.

Так, необхідність активного використання електронних доказів у цивільному процесі обумовлена не лише технічним прогресом, а й змінами у способах реалізації цивільних прав. Виникають таким чином, так звані електронні правочини, цифрові сервіси, електронне листування, соціальні мережі, хмарні технології та інші форми цифрової взаємодії створюють нову реальність, у якій традиційні засоби доказування не завжди здатні повною мірою відобразити обставини справи. У цьому контексті електронні докази постають не як факультативний, а як необхідний елемент ефективного захисту прав та інтересів учасників цивільного процесу.

Але, слід також зауважити, що запровадження електронних доказів у практику цивільного судочинства супроводжується низкою дискусійних та проблемних питань. Серед них особливе місце по сідає проблема готовності судової системи до повноцінного сприйняття та використання таких доказів. Йдеться як про технічне забезпечення судів, так і про рівень спеціальних знань суддів та інших учасників процесу щодо особливостей електронної інформації, способів її отримання, збереження та перевірки. Недостатня уніфікація судової практики, відсутність сталих підходів до оцінки електронних доказів, а також ризики фальсифікації чи втрати цифрових даних посилюють правову невизначеність у цій сфері. Спірним залишається і питання співвідношення електронних доказів з іншими видами доказів у цивільному процесі, зокрема щодо їх доказової сили з підвищеним рівнем обережності, що може призводити

до необґрунтованого обмеження їх використання або формального підходу до їх оцінки. Така практика свідчить про потребу подальшого наукового осмислення правової природи електронних доказів та вдосконалення процесуальних механізмів їх застосування.

Разом із тим подальше розширення сфери використання електронних доказів у цивільному судочинстві є об'єктивного неминучим. Цифровізація правосуддя, розвиток електронного суду, інтеграція інформаційних систем та поступове формування цифрової правової культури зумовлюють трансформацію доказового процесу. В цих умовах електронні докази набувають не лише допоміжного, а й системо утворюючого значення, стаючи одним із ключових інструментів встановлення істини у цивільних справах.

Таким чином, дослідження унікальності електронних доказів, їх процесуальних вимог, значення та проблем застосування в цивільному судочинстві є вкрай актуальним завданням сучасної цивільної процесуальної науки. Комплексний аналіз цих питань дозволяє не лише окреслити теоретичні засади використання електронних доказів, а й сприяти формуванню ефективної та справедливої судової практики, адаптованої до викликів цифрової епохи.

1. Поняття електронних доказів у цивільному судочинстві

Відповідно до ч. 1 ст. 76 ЦПК України «доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи»¹.

Слід зазначити, що наука являє собою зміст і розвиток певних явищ, які становлять інтерес у конкретній галузі або напрямі, не винятком є розвиток і застосування практично так званих юридичних фактів (доказів), без яких на сьогодні ми не мислимо розгляду цивільної справи та винесення законного й обґрунтованого судового рішення. Використання таких фактів не тільки набуває великого значення для учасників цивільного процесу, але й має значення для аргументації правосуддя. Оформлюючи кожну цивільну справу, суд у процесуальних актах-документах офіційно фіксує характер і правову природу спору, що є унікальними саме для цього провадження. Таким чином визначається індивідуальний вигляд справи, який відображає особливості її процесуальної форми, змісту й предмета судового розгляду, що, у свою чергу, забезпечує належну правову кваліфікацію й упорядкованість усіх подальших процесуальних дій.

У сучасних умовах ЦПК України закріплює широку класифікацію доказів, що можуть бути використані в процесі розгляду цивільних справ. До таких належать письмові, речові та електронні докази, висновки експертів, а також показання свідків. Згідно з процесуальними приписами обов'язок подання доказів покладено на сторони та інших учасників судового провадження. При цьому доказова інформація повинна спиратися на об'єктивні, достовірні факти, а не припущення. Однією з основоположних вимог цивільного судочинства є

¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

сумлінність і добросовісність поведінки учасників процесу при поданні доказів, що сприяє забезпеченню їх належності, допустимості та достовірності в межах судового розгляду.

Судові докази – це діалектичне поєднання інформації (змісту) та її процесуальної форми. Інформація, що відображається у доказах, є предметною, оскільки вона стосується обставин цивільної справи. Але пізнати дану інформацію можна тільки через її носія².

Незважаючи на всю різноманітність використання різних видів юридичних фактів, нас цікавить застосування саме електронного формату доказової бази, оскільки на сьогоднішній день розгляд і вирішення цивільних справ може відбуватися як у класичному форматі ведення процесуальної форми, так і в форматі електронного суду – Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

В обох цих варіантах ведення цивільного судочинства суд може використовувати саме юридичні факти у вигляді електронної доказової бази і користуватися нею для винесення судової постанови при вирішенні судового спору.

Слід зазначити, що сучасний розвиток цивільного судочинства неможливо розглядати поза контекстом такого явища, як цифровізація судової системи. Вона постає як стійка тенденція модернізації та формування майбутньої моделі судового розгляду, що зумовлює трансформацію традиційної процесуальної форми. Така трансформація спрямована на поступове впровадження електронних засобів фіксування, обміну та зберігання процесуальної інформації, використання дистанційних форматів участі у провадженні, електронного документообігу, а також застосування засобів комунікації, зокрема електронного листування, текстових чи голосових повідомлень між учасниками процесу.

З урахуванням зазначеного цифровізація постає не лише як технічне оновлення судової діяльності, а як якісна зміна самої культури процесуальної взаємодії, що відкриває нові виміри ефективності, доступності та прозорості правосуддя в умовах інформаційного суспільства.

Отже, підкреслимо, що використання електронних доказів, особливо у форматі дистанційного розгляду справ, суттєво впливає на трансформацію змісту та форми цивільного судочинства. Це зумовлено тим, що електронні докази мають специфічну природу, яка відрізняється від традиційних засобів доказування. Науковці-правознавці, серед яких Ю. С. Павлова, І. В. Вернидубов і С. О. Белікова, О. О. Полуніна й ін., у своїх працях акцентують на особливостях їх правового статусу, способах подання, автентифікації та оцінювання, що підтверджує складність і водночас перспективність їх застосування в сучасному процесуальному середовищі.

Ю. С. Павлова дослідила досвід використання електронних доказів у системі прецедентного та романо-германського права. Вона наголошує, що у країнах прецедентного типу, де відсутні кодифіковані норми, провідну роль відіграє судовий прецедент. Науковиця аналізує системи США, Німеччини,

² Андрійцьов В. Д. Докази як об'єкт збору на етапі збирання доказів у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 34.

Франції та Великої Британії, зокрема типологію електронних доказів: документи, створені на комп'ютері, дані, збережені у підключених системах, електронне листування, цифрові записи тощо. Ю. С. Павлова підкреслює, що адаптація такого досвіду до української практики може сприяти підвищенню ефективності цивільного судочинства та забезпеченню належної процесуальної оцінки електронних доказів³.

Запровадження та розвиток використання електронних доказів у цивільному процесі Франції та Німеччини тісно пов'язані з явищами електронного підпису й електронного документа. Для законодавства США та Великої Британії не характерне пряме визначення поняття електронного доказу як такого, при цьому американська наукова доктрина, як і британська, широко використовує це поняття. Електронний доказ охоплює всі можливі докази та інформацію, яка може бути передана або збережена за допомогою цифрових пристроїв чи програм і які можуть скласти фактичну інформацію про будь-який факт⁴.

І. В. Вернидубов і С. О. Белікова вказують на різноманіття видової класифікації електронних доказів і їх ознаки, а саме існування в нематеріальному вигляді; необхідність використання певних технічних засобів для їх застосування в суді; можливість перенесення чи копіювання на різні технічні пристрої без втрати їх сутності; оригінал електронного доказу може бути доданий до матеріалів судової справи в будь-якому виді судочинства⁵.

«Особливо важливим фактором для ухвалення судового рішення у справі є відповідність електронних доказів основним чотирьом критеріям: належність, допустимість, достовірність та достатність»⁶.

О. О. Полуніна звертає увагу на існування великої ймовірності, «що вже найближчим часом вітчизняне судочинство повністю перейде на електронне доказування, що передбачає абсолютну відмову від особистого спілкування між учасниками процесу і між суддею та учасниками судової справи, що, у свою чергу, призведе до необхідності перегляду сутності та змісту багатьох засад і принципів судового провадження, насамперед принципу безпосередності судового розгляду»⁷.

³ Павлова Ю. С. Електронний доказ в цивільному процесі: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221466>.

⁴ Павлова Ю. С. Електронний доказ в цивільному процесі: зарубіжний досвід. С. 32. **Або:** Там само. С. 32.

⁵ Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *European Political and Law Discourse*. 2018. Vol. 5, Iss. 2. P. 299–305.

⁶ Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. Р. 303. **Або:** Там само. Р. 303.

⁷ Полуніна О. О. Електронні докази як особливий засіб доказування у цивільному процесі. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 груд. 2020 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Фенікс, 2020. С. 44. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/b255fc75-8f6e-4093-bda2-358afa34faa5/download> (дата звернення: 12.12.2023).

Згідно з Керівними принципами Комітету міністрів Ради Європи з електронних доказів у цивільному та адміністративному провадженні від 30.01.2019 приймається широке визначення поняття «електронний доказ» (також відомий як «цифровий доказ»). Він може мати форму тесту, відео, фотографій або звукових записів. Дані можуть походити з різних носіїв або способів доступу, таких як мобільні телефони, вебсторінки, бортові комп'ютери чи GPS-реєстратори, включаючи дані, збережені у сховищах поза контролем сторони. Типовим прикладом електронного доказу є електронні повідомлення (електронна пошта)⁸.

Отже, сьогодні електронні докази являють собою значне різноманіття об'єктів із власними технічними характеристиками, що безпосередньо впливає на їх сприйняття та оцінку як судом, так і учасниками процесу. Особливу увагу це питання набуває в контексті дистанційного розгляду справ, де подання та вивчення електронних доказів у цифровому форматі вимагає від суду підвищення обізнаності та суворішого дотримання принципів законності, достовірності, належності та доступності таких доказів. Незважаючи на те, що ст. 100 ЦПК України формально дозволяє сторонам подавати електронні докази до суду, законодавство водночас установлює додаткову вимогу наявності паперової копії, що свідчить про певну обережність законодавця щодо цифрового формату. Відповідно до наведеного особливого значення набуває формування єдиного стандарту оцінювання електронних доказів, який би забезпечував узгодженість та уніфікованість судової практики їх застосування. Запровадження такого підходу сприятиме підвищенню рівня правової визначеності, зменшенню ризику неоднакового тлумачення процесуальних норм і, відповідно, ефективнішому здійсненню правосуддя. Крім того, єдиний стандарт дасть змогу встановити чіткі критерії достовірності, допустимості та належності електронних доказів, що, у свою чергу, зміцнить довіру до судового процесу й забезпечить реалізацію принципу справедливого судового розгляду.

Отже, відсутність чітко окреслених критеріїв оцінки цифрових джерел інформації призводить до фрагментарності судової практики, різночитань щодо доступності скріншотів, листування, електронних копій документів та метаданих. Формально електронні докази є вже інтегрованими у процесуальне судочинство, однак фактичної застосування часто залежить від суб'єктивної оцінки суду, що створює ризики непередбачуваності правозастосування.

Вважаємо, що так званий єдиний стандарт електронних доказів повинен базуватися не лише на формальному визначенні їх процесуального статусу, а й на чітких критеріях автентичності, цілісності та відтворюваності цифрової інформації. Йдеться про нормативно закріплену сукупність вимог до способів фіксації, збереження, подання та перевірки електронних даних. Такий стандарт має включати мінімальний перелік технічних параметрів (наявність метаданих,

⁸ Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings : Guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 January 2019 and explanatory memorandum / Council of Europe. Council of Europe, 2019. P. 15. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5> (дата звернення: 02.11.2025).

цифрового підпису, хеш-індефікатора, журналу змін), а також процесуальні гарантії їх дослідження в судовому засіданні.

Також, слід зауважити, що уніфікація не повинна зводитися до надмірної формалізації. Електронні докази є технічно варіативними, а тому стандарт має бути технологічно нейтральним і адаптованим. Його завдання – не обмежити розвиток цифрових форм комунікації, а забезпечити передбачуваність оцінки доказів незалежно від платформ чи програмного середовища. Саме баланс між технічною гнучкістю та процесуальною визначеністю здатен гарантувати узгодженість судової практики.

На нашу думку, запровадження такого стандарту можливе через поєднання таких механізмів, а саме: законодавчого уточнення критеріїв допустимості, розроблення методичних рекомендацій для судів та формування усталеної практики вищих судових інстанцій. Особливе значення має узагальнення правових позицій, які формуватимуть презумпції достовірності або, навпаки, критерії сумніву щодо певних видів цифрових доказів. Саме через інституційне закріплення цих підходів можливе досягнення єдності судової практики і можливість застосування у цивільно-процесуальних нормах права.

Наукове впровадження єдиного стандарту електронних доказів у цивільне судочинство України повинно здійснюватися як системна трансформація доказового підходу, а не як фрагментарне технічне уточнення процесуальних норм. Йдеться про формування цілісної концепції доказування в цифрову епоху, яка поєднуватиме *нормативну визначеність, технологічну нейтральність та гарантії справедливого судового розгляду*. Сьогодні, в межах вітчизняної процесуальної доктрини електронне доказування слід розглядати не як сукупність окремих цифрових засобів фіксації інформації, а як самостійний елемент процесуальної форми цивільного судочинства. Відсутність системного стандарту електронних доказів зумовлює фрагментарність судової практики та підвищує рівень дискредитації при оцінці цифрових даних.

На нашу думку, така ознака електронного доказу, як нормативна визначеність повинна проявлятися у закріпленні чітких критеріїв автентичності, цілісності та відтворваності електронної інформації, а також у встановленні процесуальних презумпцій достовірності певних видів цифрових доказів. Вважаємо, що слід розглядати нормативну визначеність як структурований елемент процесуальної форми цивільного судочинства, що забезпечує передбачуваність судового розгляду та єдність правозастосування.

Технологічна нейтральність, суть цієї ознаки полягає в тому, що процесуальні норми повинні бути сформульовані таким чином, щоб їх дія не залежала від конкретних технічних платформ чи програмних продуктів. Такий підхід забезпечує стабільність процесуальної форми цивільного процесу в умовах постійної цифрової трансформації та унеможливує нормативну застарілість регулювання.

Також, можна помітити певний взаємозв'язок між електронним доказуванням і гарантіями справедливого судового рішення, зокрема принципами змагальності, рівності сторін і безпосередності дослідження доказів. Аргументовано, що єдиний стандарт електронних доказів має

виступати інструментом реалізації права на справедливий судовий розгляд, а не додатковим бар'єром у доступі до правосуддя.

Отже, запропоновані ознаки електронного доказування створюють теоретичне підґрунтя для формування єдиного стандарту електронних доказів у цивільному судочинстві України, який буде забезпечувати узгодженість судової практики, мінімізує дискреційність оцінки цифрових даних та сприяє модернізації процесуальної форми відповідно до викликів цифрової епохи.

Такий стандарт, вважаємо має бути закріпленій на рівні процесуального законодавства через уточнення критеріїв автентичності, цілісності та відтворюваності електронної інформації, із встановленням призумці достовірності для електронних даних, створених із застосуванням кваліфікованих засобів електронної ідентифікації.

Практична реалізація стандарту електронного доказування потребує, вважаємо поєднання трьох рівнів: законодавчого (уточнення положень ЦПК України щодо допустимості та оцінки електронних доказів); методичного (розроблення рекомендацій для судів та учасників процесу) та інституційного (формування єдиних підходів у практиці судової системи України). Саме через усталення правових позицій судової системи можливе створення стабільних орієнтирів для підходів до оцінки цифрових даних. Виникнення єдиного стандарту електронних доказів має розглядатися як елемент модернізації цивільного судочинства України в умовах цифровізації правових відносин. Його метою повинно стати не ускладнення доказового процесу, а забезпечення передбачуваності судових рішень, процесуальної рівності сторін та підвищення довіри до правосуддя. Саме науково обґрунтована модель такого стандарту здатна стати підґрунтям для формування уніфікованої та узгодженої судової практики щодо застосування електронних доказів.

Таким чином, це підкреслює необхідність застосування більш обґрунтованого та системного підходу до оцінки електронних доказів, що передбачає не лише перевірку їх достовірності та належності, а й урахування процесуальної форми, у якій їх подано. Впровадження чітких стандартів у судовій практиці сприятиме узгодженому й законному використанню електронних доказів, забезпечуючи їх надійність і юридичну вагомість. Такий підхід є важливим для забезпечення ефективного цивільного судочинства, гарантування рівних прав учасників процесу та реалізації принципу справедливого й обґрунтованого судового рішення. Його впровадження сприятиме підвищенню довіри до судової системи в умовах цифрової трансформації правосуддя та мінімізує ризики процесуального формалізму або довільного тлумачення доказових критеріїв.

2. Вимоги та особливе значення електронних доказів у цивільному судочинстві

У цивільному судочинстві під час розгляду справ застосовуються конкретні юридичні факти, які дають змогу оцінити зміст і специфіку процесуальної форми для кожної окремої справи. Процесуальні юридичні факти (докази) мають певні якості. Насамперед вони повинні бути зафіксовані у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі, тобто процесуальні

юридичні факти мають правове значення лише в тому разі, якщо вони належним чином оформлені і затверджені. Юридичні факти, які породжують конкретні процесуальні правовідносини, як правило, не одиничні, а виступають у вигляді юридичного складу. Зі свого боку юридичний склад характеризується двоїстістю правової природи, він включає в себе матеріально-правовий характер і матеріально охоронюване правовідношення. Ці процесуальні факти повною мірою зазначені в нормах процесуального права.

Саме це зумовлює характер тих вимог, яким повинні відповідати дії учасників цивільного процесу, на яких покладається обов'язок пред'явлення доказів і встановлення об'єктивної істини, тобто на всіх, хто є заінтересованим у вирішенні об'єктивної і законної істини з конкретної цивільної справи.

Тому можна стверджувати, що судове доказування являє собою складну процесуальну діяльність суду й інших учасників цивільного процесу, яка спрямована на встановлення істини з конкретної справи і вирішення спору між сторонами.

Доказування в цивільному судочинстві виконує подвійне функціональне призначення. По-перше, воно забезпечує дотримання процесуальної форми судового розгляду, визначаючи порядок і логіку здійснення процесуальних дій усіма учасниками провадження. По-друге, доказова діяльність має безпосередній вплив на матеріальну складову судового процесу, оскільки саме на основі належно зібраних, перевірених і оцінених доказів суд установлює юридично значущі факти та формує своє обгрунтоване рішення. Процесуальні докази сприймаються сторонами як матеріальна база правової інформації, яка дозволяє реалізувати принципи об'єктивності та всебічності при дослідженні обставин справи. Завдяки цьому судова оцінка доказів і винесення рішення здійснюються в межах закону, забезпечуючи не лише законність, а й справедливість кінцевого результату цивільного процесу.

Відповідно до положень ЦПК України докази оформлені та організовані у вигляді впорядкованої системи, що підпорядкована визначеним нормами вимогам, які регламентують їх допустимість, достовірність і значення. Такий системний підхід забезпечує послідовне і надійне використання доказів, що сприяє належному функціонуванню цивільного судочинства та гарантує прийняття обгрунтованих і законних рішень.

До таких вимог належать належність доказів, доступність і достовірність доказів, стандарти доказування, порядок подання та витребування доказів судом, обов'язок сторін щодо доказування, розподіл цього обов'язку, звільнення від доказування, презумпції та організація доказової діяльності. У контексті сучасного процесуального розвитку особливого значення набувають електронні докази, які можуть включати оригінали електронних документів, роздруківки електронного листування та інтернет-сторінок, відеозаписи, скріншоти повідомлень із мобільних пристроїв, роздруківки з месенджерів (вайбер, телеграм тощо). Важливим є встановлення критеріїв оцінювання таких доказів та витребування їхніх оригіналів для забезпечення законності та надійності процесу.

Отже, безумовно, усі перелічені характеристики доказів мають важливе значення для забезпечення законності та обгрунтованості судового рішення.

Водночас достовірність доказів слід вважати ключовим елементом, що формує правову основу оцінки всієї доказової бази конкретної справи, оскільки вона відображає інтегровану оцінку юридичних фактів і інформації з різних джерел. У світлі зазначених ознак процесуальна форма цивільного судочинства постає не лише як сукупність встановлених законом процедур, а як системний механізм організації та фіксації доказової діяльності. Вона виконує інтегративну функцію – поєднує нормативні приписи, технологічні можливості та ціннісні орієнтири справедливого судочинства в єдину структуровану модель доказування. Саме через процесуальну форму відбувається впорядкування цифрової інформації, її трансформація з технічного масиву даних у юридично значущий доказ.

Також, слід вказати на певний організаційний аспект процесуальної форми, що проявляється у встановленні чіткої послідовності подання та дослідження електронних доказів, визначенні обсягу процесуальних прав і обов'язків сторін, а також процедур перевірки автентичності та цілісності цифрових даних. Фіксаційна функція, у свою чергу, забезпечує документування кожного етапу доказової діяльності – від моменту подання електронного доказу до його оцінки в мотивувальній частині судового рішення. У цифрову епоху ця функція набуває особливого значення, оскільки саме належна фіксація дозволяє відтворити логіку судового дослідження та перевірити обґрунтованість висновків суду.

З урахуванням нормативної визначеності процесуальна форма гарантує передбачуваність процедур і мінімізує ризик довільного підходу до оцінки електронних доказів. Через принцип технологічної нейтральності вона може забезпечувати адаптивність доказового процесу до різноманіття цифрових джерел інформації без порушення його внутрішньої стабільності. А завдяки орієнтації на справедливість судового рішення процесуальна форма перетворюється на інструмент балансу між процесуальною економією та повнотою дослідження доказів.

Отже, процесуальна форма цивільного судочинства в умовах електронного доказування набуває якісно нового змісту. Вона виступає гарантією законності – через чіткість процедур; надійності – через забезпечення перевірюваності та відтворюваності цифрових даних; ефективності – через оптимальну організацію доказового процесу. Саме в цій триєдиній площині розкривається її модернізована роль як структурного каркасу ухвалення судового рішення, що відповідає викликам цифрової трансформації правосуддя.

Зауважимо, що лише в останні роки ЦПК України чітко визначив норми права, які закріплюють положення щодо однієї з ключових характеристик цивільної процесуальної форми при розгляді справ, а саме достовірності та достатності доказів. Так, ст. 79 ЦПК України має назву «Достовірність доказів» і включає лише одне положення: «Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи». Стаття 80 ЦПК України містить два положення. Перше: «Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справа, які входять до предмета доказування». І друге: «Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує

відповідно до свого внутрішнього переконання»⁹. Таким чином, ці норми формалізують процесуальні вимоги до оцінки доказів, підкреслюючи необхідність установлення достовірних фактів справи, і дають суду змогу ухвалювати обґрунтоване рішення на основі оцінки сукупності доказів відповідно до внутрішнього переконання, що є невід'ємною частиною процесуальної форми цивільного судочинства.

Вважаємо, що значна частина зазначених законодавчих положень має практичне значення та здатна забезпечувати належне функціонування цивільного процесу. Водночас положення, яке надає судам можливість вирішувати питання відповідно до свого внутрішнього переконання, потребує більшої конкретизації та правової стандартизації. З одного боку, цей механізм дозволяє суду гнучко оцінювати доказову базу та враховувати всі обставини конкретної справи, що сприяє більш обґрунтованому ухваленню рішення. З іншого боку, відсутність чітких критеріїв може створити ризики непослідовності та суб'єктивності у практиці, що ускладнює уніфіковану оцінку доказів. Тому, на наш погляд, доцільно зробити нормативні орієнтири, які б визначили межі застосування внутрішнього переконання суду, забезпечити баланс між гнучкістю оцінки доказів і дотриманням стандартів процесуальної форми, що, у свою чергу, підвищить правову передбачуваність і ефективність цивільного судочинства.

Водночас, хоча запровадження внутрішнього переконання суду дозволяє оцінювати докази гнучко та приймати рішення з урахуванням усіх обставин конкретної справи, такий механізм має і свої обмеження. Схоже, що застосування цього підходу може викликати певну недовіру та сумніви з боку учасників процесу. Це зумовлено тим, що повнота пізнавальної функції, необхідної для обґрунтованого та законного вирішення справи, у таких випадках не завжди розкривається. Внаслідок цього знижується прозорість і об'єктивність процесу для всіх сторін, а знання, яке формується в ході оцінювання доказів, залишається доступним фактично лише для суду, що обмежує процесуальну участь учасників і впливає на сприйняття справедливості судового розгляду.

Підкреслимо, що в основі цивільного процесу лежить також принцип змагальності сторін, який передбачає їхню активну участь у поданні та доведенні юридичних фактів, необхідних для встановлення істини у справі та визнання правомірності позиції однієї із сторін. У такій площині суд зобов'язаний забезпечити сторонам максимально можливі умови для реалізації їхніх процесуальних прав, зокрема права на подання доказів, їх дослідження та спростування. Водночас суд сам повинен забезпечити повне та всебічне з'ясування всіх характерних обставин справи, що є передумовою ухвалення обґрунтованого й законного рішення, узгодженого з вимогами процесуальної форми цивільного судочинства.

Принцип змагальності в сучасному цивільному судочинстві набуває нового змістового наповнення у зв'язку з активним використанням електронних

⁹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

доказів. Якщо традиційна змагальність розумілася як процесуальна рівність сторін у подання та спростуванні доказів, то в умовах цифровізації вона трансформується у більш складну модель взаємодії сторін щодо доступу, автентифікації та технічної перевірки цифрової інформації. Електронний доказ не є статичним носієм відомостей – він має технічні характеристики, метадані, історію змін, що потребує спеціального аналізу. Відтак змагальність сьогодні включає не лише право надати доказ, а й реальну можливість перевірити його цифрову природу.

У такому вигляді принцип змагальності безпосередньо пов'язаний із забезпеченням рівного доступу сторін до електронних джерел інформації та процедур їх дослідження. Якщо одна зі сторін має технічну перевагу – доступ до серверів, електронних архівів, корпоративних систем зберігання даних, – виникає ризик порушення процесуального балансу. Саме тому процесуальна форма повинна гарантувати механізми витребування електронних доказів, їх копіювання, збереження та експертної перевірки. Лише за таких умов змагальність набуває реального, а не декларативного характеру.

Крім того, електронні докази актуалізують питання своєчасності їх розкриття. Цифрова інформація може бути змінена або видалена, що створює ризики зловживань. Відповідно, принцип змагальності вимагає встановлення чітких строків і процедур подання електронних доказів. А також можливості їх негайної фіксації. Змагальність у цифровому середовищі – це не лише конкуренція позиції сторін, а й змагальність технічних аргументів щодо достовірності та цілісності даних.

Особливого значення набуває також право сторони ставити під сумнів автентичність електронного доказу, ініціювати експертне дослідження метаданих, перевірку електронного підпису або джерела походження файлу. Таким чином, змагальність розширюється до сфери цифрової верифікації, а суд виступає арбітром не тільки правових, а й технічно обґрунтованих позицій.

Отже, можна підкреслити той факт, що у сучасному цивільному судочинстві принцип змагальності тісно інтегрується з інститутом електронних доказів і набуває багаторівневого характеру. Він охоплює процесуальну рівність у доступі до цифрової інформації, можливість її перевірки та спростування, а також гарантії технічної прозорості доказового процесу. Саме через таке розширене розуміння змагальність стає ключовою передумовою формування справедливого та обґрунтованого судового рішення в умовах цифровізації правосуддя.

Сучасні наукові дослідження доводять, що під достовірністю доказів слід розуміти такий рівень правдивості доказових відомостей, який дає змогу суду з високим ступенем ймовірності бути переконаним в існуванні або неіснуванні фактів чи обставин, які входять до предмета доказування, а також визначити відповідні дані доказами¹⁰.

Вважаємо, що достовірність повинна вказувати на багатоманітність доказової бази, що була застосована при розгляді цивільної справи, вона є тією

¹⁰ Грабовська О. О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. С. 169.

вимогою, яка не допускає припущень, що щось було забуто чи взагалі не переглянуто судом або не була дана можливість учасникам судового процесу надати такий доказ, який у процесі його перегляду, можливо, надасть якусь правову інформацію, що може мати значення для винесення судового рішення і визнання правоти однієї із сторін. Адже лише за умови всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх доказів можливо забезпечити ухвалення справедливого й обгрунтованого судового рішення, яке відображає істину у справі та визначає правоту однієї із сторін.

Цивільна процесуальна форма не повинна мати внутрішніх суперечностей між правовими явищами, вона повинна діяти згідно зі стандартами максимального пізнання істини.

Послідовність стадій цивільного процесу, здійснення процесуальних дій та застосування відповідних норм процесуального права визначає формування процесуальних відносин і має строго нормативний характер. Саме через визначену законом послідовність етапів забезпечується цілісність і впорядкованість судового впровадження. Так, початковою є стадія відкриття провадження у справі, що збігається з пред'явленням позову та прийняттям судом позовної заяви. Наступною стадією виступає провадження у справі до судового розгляду, за якою слідує інші стадії відповідно до процесуального регламенту. Дотримання цієї послідовності є обов'язковим, оскільки зміна порядку або пропуск стадії може порушити встановлений законодавством порядок формування процесуальних відносин і негативно вплинути на забезпечення законності, справедливості та захисту прав учасників цивільного процесу.

Абсолютно очевидним є те, що процесуальна форма цивільного процесу повинна ґрунтуватися на певних складових, серед яких, безперечно, однією з найважливіших сфер процесуальної діяльності є застосування доказування учасниками цивільного розгляду.

Повертаючись до питання визначення формату електронних доказів, відзначимо наявність певної суперечливості у їх оцінюванні судом, зокрема щодо критеріїв, за якими визначається можливість їх прийняття та дослідження в судовому засіданні. Ця проблематика особливо актуалізується у випадках дистанційного розгляду справ, коли подання, долучення та оцінювання доказів відбуваються виключно в електронному форматі, що зумовлює потребу в додаткових гарантіях їх автентичності та достовірності. Відповідно до ч. 4 ст. 100 ЦПК України «учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу»¹¹. Таке положення законодавець запровадив як прояв процесуальної обережності з метою забезпечення автентичності електронних доказів і запобігання можливим маніпуляціям із їх змістом. Вимога щодо наявності оригіналу електронного документа покликана гарантувати суду можливість перевірки справжності поданого доказу в разі виникнення сумнівів щодо його походження чи припущення про зміну первинної інформації. Разом із тим подібний підхід свідчить про певну недовіру до цифрового формату

¹¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

доказування, оскільки законодавець продовжує орієнтуватися на матеріальну (паперову) форму як більш надійну та перевірену. Така тенденція демонструє, що українська система цивільного судочинства все ще перебуває на етапі поступової адаптації до повноцінного функціонування в межах цифрового правового середовища, де електронні докази повинні отримати рівнозначну процесуальну силу поряд із традиційними письмовими формами.

З огляду на окреслені обставини варто звернути увагу на потенційну проблему недостовірності електронних доказів і складність перевірки їх автентичності в оригінальній формі. Це пов'язано з тим, що на сучасному етапі законодавство ще не виробило чітких і уніфікованих критеріїв оцінювання таких юридичних фактів, а судова практика перебуває на етапі формування відповідних підходів. У результаті виникає ситуація, коли суд змушений оцінювати електронні докази за аналогією з традиційними формами доказування, що не завжди відображає специфіку їх технічної природи та способів фіксації інформації.

Відсутність єдиного стандарту автентифікації електронних доказів створює суттєві труднощі для правозастосовної практики, адже саме стандарти визначають допустимі межі перевірки достовірності інформації, зафіксованої в цифровій формі. На відміну від письмових або речових доказів електронні носії можуть піддаватися технічним змінам, копіюванню чи редагуванню без очевидних слідів втручання, що ускладнює підтвердження їх первинності. Тому у вітчизняному цивільному процесі виникає потреба в розробленні чітких нормативних приписів і технічних вимог, які б регулювали порядок ідентифікації, подання, зберігання та перевірки електронних доказів. У перспективі це сприятиме забезпеченню більшої правової визначеності, підвищенню рівня довіри до результатів судового розгляду й утвердженню принципу достовірності в цифровому вимірі цивільного судочинства.

Отже, наголосимо, що сучасний етап розвитку цивільного судочинства безпосередньо пов'язаний із впровадженням цифрових технологій та формуванням технічного підґрунтя для електронного функціонування судової системи. Процес цифровізації судочинства зумовив появу нових технічних можливостей для цивільного суду, які законодавство не може ігнорувати, адже вони стали необхідною складовою реалізації принципу доступності правосуддя. Водночас, незважаючи на наявність такого інноваційного підґрунтя, судова практика все ще стикається з низкою проблем, пов'язаних із відсутністю усталених підходів до тлумачення та оцінювання електронних явищ, зокрема щодо визначення критеріїв достовірності електронних доказів. Судова система перебуває в процесі активного адаптаційного етапу, коли їй доводиться одночасно опановувати нові технологічні інструменти та виробляти практичні навички їх застосування в процесі доказування з метою ухвалення законних і обґрунтованих судових рішень.

Поступове впровадження цифрових технологій у процес доказування свідчить про трансформацію традиційних уявлень про засоби доведення та оцінювання доказів у цивільному судочинстві. Електронні докази поступово формують новий рівень правової культури, де *технічна достовірність* поєднується з процесуальною формою, а суд виступає не лише суб'єктом

оцінки фактів, а й арбітром між технологічними можливостями та правовими гарантіями. Відтак питання інтеграції електронних доказів у процесі доказування набуває не лише практичного, а й методологічного значення, адже від правильності їх правового тлумачення залежить ефективність усього механізму цивільного судочинства.

Отже, доказування виступає однією з ключових складових здійснення правосуддя у цивільних справах. Діяльність суду й учасників процесу в цьому контексті має специфічний характер і становить необхідний елемент реалізації процесуальних прав, що врегульовані нормами цивільного законодавства. У межах розгляду кожного спору така діяльність набуває власного процесуального змісту, зумовленого характером справи та наданими доказами. Безперечно, застосування електронних доказів безпосередньо залежить від послідовності та логічності формування доказової бази, що сьогодні охоплює широкий спектр засобів доказування, серед яких особливе місце посідають електронні докази як прояв сучасних тенденцій цифровізації судочинства.

Така правова категорія, як доказування, безперечно, впливає на процесуальну форму і зміст цивільного процесу. Логічність, послідовність, підсумок вирішення цивільної справи залежать від зазначення черговості здійснення дій учасниками судового процесу та врахування таких елементів, як актуальність юридичних фактів та їх своєчасність. Процесуальна форма, яка пронизує судочинство з цивільних справ, є не формальністю, якою можна зневажати, а законодавчо встановленим засобом здійснення правосуддя, тому суворе її дотримання, юридичне обґрунтування, кваліфіковане укладання цивільно-процесуальних документів становить одну з основних умов, яка забезпечує законність і обґрунтованість судових рішень.

Підкреслимо, що положення ЦПК України надають суду й учасникам процесу можливість використовувати всі види доказів, передбачені законом, якщо вони мають значення для розгляду конкретної справи. У зв'язку з наведеним необхідним вбачасмо чітке визначення та розмежування характерних *ознак електронних доказів*, оскільки вони становлять окремий різновид доказової бази, який має власну специфіку та техніко-правові особливості, що відрізняють їх від традиційних форм доказування.

Електронні докази в цивільному процесі становлять окремий різновид доказової бази, що передбачає інформацію в цифровій або електронній формі, яка містить відомості, значущі для встановлення обставин справи. Вони можуть включати електронні документи, мультимедійні файли, вебсторінки, тексти, голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші цифрові носії, що зберігаються на різних пристроях. Формат таких доказів визначає спосіб їх подання, фіксації, збереження та подальшої оцінки судом, адже технічні характеристики безпосередньо впливають на їх автентичність і допустимість у процесі. Особливість електронних доказів полягає у їх технічній специфіці та різноманітності форматів, що вимагає застосування відповідних процесуальних правил для забезпечення достовірності та законності доказової діяльності в цивільному судочинстві.

Можемо визначити *характерні особливості* таких доказів, зокрема: вони можуть бути нестійкими, за певних обставин інформація в пам'яті пристрою

може бути змінена або втрачена; їх можна копіювати без втрати якості необмежену кількість разів, і будь-яка наступна копія не буде відрізнятися від оригіналу; вони можуть бути як створені людиною, так і бути результатом функціонування інформаційної системи; вони потребують специфічного порядку збирання, перевірки й оцінювання; вони вільно переміщуються в електронній мережі без технічного носія та не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм; їх не видно неозброєним оком: вилучити їх подеколи може лише спеціаліст; вони можуть бути підробкою з використанням штучного інтелекту; вони залежать від енергопостачання: у разі розрядки пристрою або недостатності пам'яті система накладає (записує) нову інформацію замість попередньої, а це значить, що й докази можуть бути знищені; комп'ютерна пам'ять може бути пошкоджена або знищена під впливом фізичних факторів; інформація може бути видалена автоматично або може трапитися збій видалення конкретних файлів.

Зауважимо, таким чином, що кожен із зазначених електронних доказів відповідно до своєї характеристики повинен мати дуже вузькі параметри вивчення та визнання їх достовірності при розгляді цивільної справи, і тому вважаємо, що кожен із них у майбутньому все ж таки матиме визнані законодавчо правила прийняття при розгляді цивільної справи.

Так, наприклад, достовірність звуко- та відеозапису потрібно перевіряти за технічними аспектами їх створення, а саме за допомогою якого пристрою їх робили, чи не застосовувався при цьому штучний інтелект, і що перевірку може провести лише спеціаліст (експерт), який знається на цій справі.

Оцінювання електронних доказів – це розумово-процесуальна діяльність суду й учасників справи, яка направлена на формування остаточного висновку щодо підтвердження або спростування фактів предмета доказування за допомогою електронних доказів. Зміст оцінювання електронного доказу формують індивідуальні (належність, допустимість і достовірність) та системні (достатність і взаємозв'язок доказів) критерії їх оцінювання¹².

Відзначимо, що сучасні цивільні суди все активніше використовують електронні докази в процесі розгляду справ, що є відображенням загальної тенденції цифровізації та технічного прогресу, який охопив і судову систему. Водночас слід враховувати, що таке застосування може породжувати різноманітні, багатогранні та унікальні ситуації під час оцінювання електронних доказів як з боку учасників цивільного процесу, так і під час їх розгляду та прийняття судом. Це вимагає від учасників і суду підвищеної уваги до питань автентичності, достовірності та процесуальної допустимості таких доказів.

Спробуємо зробити, деякі нотатки щодо прийняття окремих різновидів таких електронних фактів:

– електронні докази слід розглядати у форматі лише електронних даних на портативних носіях чи в мережі Інтернет, і тому подача таких доказів не може бути у вигляді скріншотів, інтернет-посилань чи копій, учасники справи

¹² Феннич В. П. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.63>.

повинні бути зацікавлені в доцільності збереження оригіналу таких доказів на відповідних носіях;

- суд може розглядати лише ті електронні докази (листи), які надходять з існуючої електронної пошти і підтверджують належність конкретному учаснику (персоніфікацію) цивільного судочинства;

- скриншоти слід розглядати як допустимі докази, проте слід враховувати, що вони не мають повної автентичності, і тому їх оцінювання судом здійснюється з урахуванням можливих сумнівів щодо достовірності;

- електронні (цифрові) докази є більш вразливими до змін або підrobки порівняно з традиційними формами доказів, що підкреслює їх особливу значущість при оцінюванні та прийнятті до розгляду судом;

- цивільні суди повинні користуватися певною системою на майбутнє, яка дасть змогу розпізнати використання штучного інтелекту та підrobку електронного доказу (відео-, аудіозапис і т. ін.), це є дуже важливим для достовірності такого доказу.

Отже, використання електронних доказів у цивільному судочинстві сьогодні є досить різноманітним і водночас неоднозначним явищем. Незважаючи на це, їх застосування поступово набирає ваги і стає все більш поширеним серед учасників судових справ, оскільки з'являється можливість фіксувати і подавати інформацію у зручних цифрових форматах, що відповідає сучасним технологічним можливостям.

Водночас слід зважати на складність розпізнання та оцінки електронних доказів. Це пов'язано з тим, що ЦПК України лише формально визнає існування таких доказів, проте конкретні правила їх дослідження, оцінювання та врегулювання спірних питань щодо їх застосування залишаються невизначеними. Така ситуація створює певну невизначеність у правозастосуванні: суд змушений оцінювати електронні докази за загальними процесуальними принципами, водночас враховуючи технічні особливості їх формату, способу збереження та подання. Це підкреслює необхідність подальшого розвитку законодавчих і методичних норм, які б забезпечили уніфіковані підходи до використання електронних доказів, підвищили їх достовірність і правову значущість у процесі ухвалення обґрунтованих судових рішень.

Таким чином, питання застосування електронного формату доказової бази залишається перспективною сферою дослідження серед науковців і практикуючих юристів. Воно відкриває широкі можливості для аналізу процесуальних особливостей та специфіки логічної структури електронних фактів, що використовуються учасниками цивільного судового спору. Значущість електронного доказу сьогодні визначається не лише його матеріальним носієм чи способом фіксації, але й процесуальним змістом, що безпосередньо впливає на правильність, законність і обґрунтованість судового рішення в цивільній справі.

Отже, інтеграція електронних доказів у цивільний процес є не лише сучасною тенденцією, а й необхідністю для забезпечення повноти та достовірності доказової бази, а також реалізації принципу змагальності сторін і процесуальної форми судового розгляду.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження встановлено, що застосування електронної форми доказової бази в цивільному судочинстві залишається одним із найбільш динамічних і перспективних напрямів сучасних наукових досліджень, що перебуває у фокусі уваги як теоретиків права, так і практичних юристів. Ця сфера відкриває значний потенціал для глибокого осмислення процесуальних характеристик електронних доказів, а також для аналізу їх внутрішньої логічної структури, способів формування, збереження та використання електронних фактів учасниками цивільного процесу.

Так, проведений аналіз підтверджує, що у сучасних умовах значущість електронного доказу не обмежується виключно його технічним носієм чи способом фіксації інформації. Вирішальне значення набуває саме його процесуальний зміст, що визначає допустимість, належність і достовірність такого доказу. Саме ці характеристики безпосередньо впливають на формування внутрішнього переконання суду, а відтак – на забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судового рішення у цивільній справі. Усвідомлення зазначених аспектів зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження електронних доказів як самостійного та складного інституту цивільного процесуального права.

Водночас окреслені особливості електронних доказів не можуть бути належним чином реалізовані поза межами чітко визначеної процесуальної форми цивільного судочинства. Саме процесуальна форма забезпечує нормативну впорядкованість збирання, подання, дослідження та оцінки електронних доказів, надаючи їм статус повноцінного засобу доказування. У цьому контексті електронні докази виступають не лише як інформаційні носії цифрових фактів, а як елементи процесуальної діяльності, що підпорядковуються загальним засадам цивільного процесу, зокрема принципам змагальності, диспозитивності, процесуальної рівності сторін і судового контролю.

Поступове впровадження цифрових технологій у процес доказування свідчить про трансформацію традиційних уявлень про засоби доведення та оцінювання доказів у цивільному судочинстві. Електронні докази поступово формують новий рівень правової культури, де *технічна достовірність* поєднується з процесуальною формою, а суд виступає не лише суб'єктом оцінки фактів, а й арбітром між технологічними можливостями та правовими гарантіями. Відтак питання інтеграції електронних доказів у процесі доказування набуває не лише практичного, а й методологічного значення, адже від правильності їх правового тлумачення залежить ефективність усього механізму цивільного судочинства.

Також, можна дістатися висновку, що практична реалізація стандарту електронного доказування потребує, поєднання трьох рівнів: законодавчого (уточнення положень ЦПК України щодо допустимості та оцінки електронних доказів); методичного (розроблення рекомендацій для судів та учасників процесу) та інституційного (формування єдиних підходів у практиці судової системи України). Саме через усталення правових позицій судової системи можливе створення стабільних орієнтирів для підходів до оцінки цифрових даних. Виникнення єдиного стандарту електронних доказів має розглядатися

як елемент модернізації цивільного судочинства України в умовах цифровізації правових відносин. Його метою повинно стати не ускладнення доказового процесу, а забезпечення передбачуваності судових рішень, процесуальної рівності сторін та підвищення довіри до правосуддя. Саме науково обґрунтована модель такого стандарту здатна стати підґрунтям для формування уніфікованої та узгодженої судової практики щодо застосування електронних доказів.

АНОТАЦІЯ

Розділ монографії присвячено дослідженню правової природи електронних доказів, їх процесуального значення та впливу на формування судового рішення в цивільному судочинстві. Електронні докази вирізняються особливою правовою природою, що відрізняє їх від класичних письмових чи речових доказів. Їх унікальність полягає у нематеріальній формі існування, залежності від технічних засобів відтворення, можливості швидкого копіювання без втрати змісту, а також у специфічних характеристиках автентичності, цілісності та достовірності. Отже, такі особливості зумовлюють необхідність вироблення спеціальних процесуальних підходів до оцінки електронних доказів та визначення їх належності й доступності у цивільному судочинстві.

В результаті наукового осмислення було визначено, що сучасні цивільні суди все активніше використовують електронні докази в процесі розгляду справ, що є відображенням загальної тенденції цифровізації та технічного прогресу, який охопив і судову систему. Також було з'ясовано, що таке застосування може породжувати різноманітні, багатогранні та унікальні ситуації під час оцінювання електронних доказів як з боку учасників цивільного процесу, так і під час їх розгляду та прийняття судом, що вимагає від учасників і суду підвищеної уваги до питань автентичності, достовірності та процесуальної допустимості таких доказів.

Запропоновані, деякі нотатки щодо прийняття окремих різновидів електронних фактів:

- електронні докази слід розглядати у форматі лише електронних даних на портативних носіях чи в мережі Інтернет, і тому подача таких доказів не може бути у вигляді скріншотів, інтернет-посилань чи копій, учасники справи повинні бути зацікавлені в доцільності збереження оригіналу таких доказів на відповідних носіях;

- суд може розглядати лише ті електронні докази (листи), які надходять з існуючої електронної пошти і підтверджують належність конкретному учаснику (персоніфікацію) цивільного судочинства;

- скріншоти слід розглядати як допустимі докази, проте слід враховувати, що вони не мають повної автентичності, і тому їх оцінювання судом здійснюється з урахуванням можливих сумнівів щодо достовірності;

- електронні (цифрові) докази є більш вразливими до змін або підrobки порівняно з традиційними формами доказів, що підкреслює їх особливу значущість при оцінюванні та прийнятті до розгляду судом;

- цивільні суди повинні користуватися певною системою на майбутнє, яка дасть змогу розпізнати використання штучного інтелекту та підrobку електронного доказу (відео-, аудіозапис і т.ін.), це є дуже важливим для достовірності такого доказу.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.
2. Андрійцьо В. Д. Докази як об'єкт збору на етапі збирання доказів у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 33-38.
3. Павлова Ю. С. Електронний доказ в цивільному процесі: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221466>.
4. Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *European Political and Law Discourse*. 2018. Vol. 5, Iss. 2. P. 299–305.
5. Полуніна О. О. Електронні докази як особливий засіб доказування у цивільному процесі. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 груд. 2020 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2020. С. 42-44. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/b255fc75-8f6e-4093-bda2-358afa34faa5/download> (дата звернення: 02.02.2026).
6. Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings : Guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 January 2019 and explanatory memorandum / Council of Europe. Council of Europe, 2019. P. 15. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5> (дата звернення: 02.02.2026).
7. Грабовська О. О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 563 с.
8. Феннич В. П. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 370–375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.63>.

Information about the author:

Perunova Olena Mukolaivna,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing
Kharkiv national automobile and Highway University,
25, Yaroslav Mudryi Street, Kharkiv, 61002, Ukraine